

Millî Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesinde Cumhuriyet, Cihan İnkılabı ve Millî Komünizm Meseleleri (*)

The Issues of Republic, World Revolution, and National Communism in the Newspaper *Anadolu'da Yeni Gün* during the Turkish National Struggle

Mukaddes CANPOLAT()**

Öz

Anadolu'da Yeni Gün gazetesi Milli Mücadele yıllarında Hakimiyet-i Milliye gazetesinden sonra TBMM'nin sözcülüğünü yapmış Ankara'daki ikinci gazetedir. Gazete, Yeni Gün adıyla Yunus Nadi (Abaloğlu) Bey yönetiminde 2 Eylül 1918'de İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. 10 Ağustos 1920'den itibaren Ankara'da Anadolu'da Yeni Gün adıyla yayını sürdürmüş, 8 Mayıs 1924'ten itibaren ise İstanbul'da Cumhuriyet adıyla yayımlanmıştır. Anadolu'da Yeni Gün gazetesi Ankara'daki yayın hayatı boyunca bazı ana temalar üzerinde odaklanmıştır. Bu temaların başında halk idaresi, halk hükümeti ve Cumhuriyet kavramları gelmektedir. Gazete bu temaları destekleyen bir yayın çizgisi izlemiştir. Bir diğer temel tema Milli Mücadele yıllarında BMM ve Sovyet Rusya arasında yakınlaşan ilişkiler nedeniyle Bolşeviklik, millî komünizm olmuş ve gelecekte Türk devletinin benimseyebileceği anlayış olarak "Şark Menşevikliği" kavramı önerilmiştir. Şark Meselesi, Anadolu'da Yeni Gün'de öne çıkan bir diğer temadır.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 07.08.2020

Kabul Tarihi: 03.09.2020

(*) Bu makale, Doç. Dr. Hadiye Yılmaz Odabaşı danışmanlığında hazırlanan Üsküdar Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü mezuniyet projesinden üretilmiştir.

(**) Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: canpolatmukaddes@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1543-2845>

Mukaddes CANPOLAT

Anahtar Kelimeler: Anadolu'da Yeni Gün, Şark Meselesi, Milli Mücadele, Yunus Nadi, Bolşevizm.

Abstract

The newspaper *Anadolu'da Yeni Gün* was the second mouthpiece of the Grand National Assembly of Turkey (TBMM) in Ankara after "Hâkimiyet-i Milliye" during the Turkish National Struggle. The newspaper started its publication life on 2 September 1918 under the direction of Yunus Nadi (Abalıoğlu) with the name "Yeni Gün" in İstanbul. After 10 August 1920, it continued its publication life as "Anadolu'da Yeni Gün" in Ankara, and after 8 May 1924 its was published with the name "Cumhuriyet" in İstanbul. The main subjects *Anadolu'da Yeni Gün* focused on in Ankara were the concepts of public administration, public government and republic. The newspaper followed a publication line supporting these concepts. Because of the close relationship between the Grand National Assembly (BMM) and Soviet Russia during the National Struggle, other subjects explored by the newspaper have been Bolshevism and national communism. The newspaper suggested that "Oriental Menshevism" could be adopted by the Turkish state as a policy in the future. Another featured subject was "Eastern Question" in *Anadolu'da Yeni Gün*.

Keywords: *Anadolu'da Yeni Gün*, Eastern Question, National Struggle, Yunus Nadi, Bolshevism.

Giriş

Anadolu'da Yeni Gün gazetesi Milli Mücadele yıllarında *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinden sonra TBMM'nin sözcülüğünü yapmış Ankara'daki ikinci gazetedir. *Anadolu'da Yeni Gün* adını almadan önceki adıyla Yeni Gün gazetesi, kurucusu Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey¹ Galatasaray Sultanisi'nde amatör gazeteci olarak mesleğe adım atmıştır. 1898'de *Malumat* gazetesinde çalıştıktan sonra 1910 yılında İttihat ve Terakki Fırkası'nın Selanik'te yayınladığı "Rumeli" gazetesinin başyazarı olmuştur. Böylelikle 1912 yılında İttihat ve Terakki bünyesindeki siyasi hayatına

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ceren Çıkmın, "Yeni Gün Gazetesi (1918-1923)" (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2007).

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

başlamış oldu. Yeni Gün gazetesi Yunus Nadi yönetiminde yayın hayatına 2 Eylül 1918'de İstanbul'da başlamıştır. 24-27 Ocak 1919 ve 11-22 Şubat 1919 tarihlerinde kapatılmış ve Eski Gün adıyla yayını sürdürmüştür. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra 27 Mart 1919-11 Ekim 1919 tarihleri arasında Yunus Nadi Bey İtilaf Devletleri tarafından tutuklanarak Bekir Ağa Bölüğü'ne götürülmüştür. Bu tarihlerde *Yeni Gün* gazetesi yayımlanamamıştır. 11 Ekim 1919'da yayımına yeniden başlanan gazete İstanbul'un 16 Mart 1920'de İtilaf kuvvetleri tarafından resmen işgal edilmesi üzerine matbaası bazılmış ve yayını sona erdirilmiştir. 21 Mart'ta gazete yeniden yayımına başlamış ve 11 Nisan'da Osmanlı Mebusan Meclisi'nin kapatılmasından sonra 12 Nisan 1920'de yayımına son vermiştir. Yunus Nadi Ankara'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılmış ve gazetenin yayını da Ankara'da sürdürmüştür. Yunus Nadi Bey Anadolu'da yalnız *Yeni Gün* gazetesiyle değil aynı zamanda Anadolu Ajansı'nın faaliyetleriyle de ilgilenmiştir. 10 Ağustos 1920'den itibaren yayınlanmaya tekrar başlanan gazetenin adı *Anadolu'da Yeni Gün* olmuştur. Sakarya Savaşı günlerinde *Anadolu'da Yeni Gün* Kayseri'ye taşınmış olduğundan 1 Eylül 1921-7 Ekim 1921 tarihleri arasında gazete buradan çıkarılmıştır. Yunus Nadi Bey Millî Mücadele döneminde Yeşil Ordu, M. Kemal Paşa'nın kurdurduğu Türkiye Komünist Fırkası, Halk Zümresi içerisinde bulunarak hem siyasî alanda hem yayın hayatında faaliyet göstermiştir. 22 Kasım 1921'de yeniden Ankara'ya dönen gazete, 8 Mayıs 1924'den itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle İstanbul'a taşınmış ve günümüze kadar *Cumhuriyet* adıyla yayını sürdürmüştür.² Yunus Nadi Bey 1943 yılına kadar sürdürdüğü milletvekilliği görevinden sonra meclis dışı kalmış ve 28 Haziran 1945'te tedavi gördüğü Cenevre'de vefat etmiştir.

Bu çalışmada *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesinin 10 Ağustos 1920-20 Ağustos 1922 tarihleri arasındaki başyazıları incelenerek öne çıkan

² Çıkn, "Yeni Gün Gazetesi (1918-1923)," 17-18.

Mukaddes CANPOLAT

konular betimlenmeye çalışılmıştır. Böylece Milli Mücadele yıllarında gazetenin ana yöneliminin tespiti amaçlanmıştır.

Halk İdaresi-Halk Hükümeti Anlayışından Cumhuriyet İdaresine

İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgalinin ardından dağıtılan Meclis-i Mebusan, Kuvayı Milliye mensuplarını da içinde barındıran ve Anadolu'nun dayandığı esası yani Misak-ı Milli'yi kabul eden meşrutî bir Osmanlı meclisi idi. 16 Mart 1920'deki bu işgal, durumun vahametini gözler önüne serdiği kadar Anadolu'nun yegâne meşru karar mercii olmasının da önünü açmıştır. Zaten payitahta yönelik bir işgalin gerçekleşeceğini öngören Mustafa Kemal Paşa İstanbul'daki meclisin dağıtılmasıyla Ankara'da yeni bir meclisin açılması çalışmalarına başlamıştır. 23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi "Hakimiyet bilâ kaydü şart milletindir" düsturunu benimseyerek, kabul edilen yasalarla Meclis başkanının padişahın vekili olmadığı belirtilmiş ve aslında 29 Ekim 1923 tarihinden önce fiilen cumhuriyet idaresine geçilmiştir.³ Ancak o günlerde Ankara'da doğan bu çocuğun adının söylenmesinde tereddüt yaşanarak cumhuriyet idaresi adı telaffuz edilmemektedir.⁴ Böyle bir ortamda *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesinin başyazılarındaki başlıca kaygılardan biri, idare sorunu ve rejimin adının konulmasının teşvik edilmesi yönünde gelişmiştir. Anadolu'da Yeni Gün gazetesinin

³ Selçuklu idaresinin parçalanması sonrasında Ankara'da Ahiler bir cumhuriyet kurmuşlardır. Atatürk de 6 Mayıs 1924'te Yunus Nadi'yle yaptığı söyleşide Ankara'yı tarih kitaplarında bir cumhuriyet merkezi olarak gördüğünü ifade etmiştir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003) C.16 s. 259.

⁴ 29 Ekim 1923'teki Halk Fırkası'nın gerçekleştirdiği grup toplantısında Teşkilat-ı Esasiye'de yapılacak değişiklik için Abdurrahman Şeref Bey "(...) Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir dedikten sonra, kime sorarsanız sorunuz, bu Cumhuriyet'tir. Doğan çocuğun adıdır. Ama bu ad, bazılarına hoş gelmezmiş, varsın gelmesin." diyerek cumhuriyeti 23 Nisan 1920'de başlayan bir olgu olarak görmüştür. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017) 582-583.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

başyazılarında bu minvalde ele alınan konuların başında “Halk İdaresi Prensibi” gelmektedir. Anadolu'da Yeni Gün'ün bu idare anlayışında Bolşevik Rusya örneğini dikkate aldığı görülmektedir. Anadolu'da Yeni Gün'e göre idarenin halka dayandırılması, halk hükümetinin kurulması, meslekî temsilin gerçekleştirilmesi Batı'nın kapitalist ideolojisine değil “Cihan İnkılabı”nın temsilcilerinden biri olan Bolşevik Rusya'ya benzer (aynı değil) bir halkçı idare anlayışına dayanmaktadır. Yunus Nadi'nin 26 Ağustos 1920 tarihli “İdarede Halka Rücu Etme İhtiyacındayız” başlıklı yazısı halka dayanan idare konusunda mevcut tereddütlere cevap veren bir yazı olma iddiasına sahiptir. Halkın o gün hükümeti nasıl gördüğü, idarenin nasıl halka yabancılaştığı, halk idaresinin aslında Osmanlı'da mevcut olduğu gibi konulara verdiği yanıtlar, halkçı idare için bir ikna aracı olmuştur. Sık sık dile getirilen sorunların başında halkın buna hazır olmadığı, halkın ilerlemediği iddiasına verdiği yanıtlar ise tarihimizde demokrasi anlayışının güçlü, meşru bir zemine sahip olduğu mesajını içermektedir:

“Bizim halkımız kendi mukadderatını kendisi idare edecek kadar terakki mi etti ki bu seyir ve inkişaftan bahsetmeğe mahal olabilsin, denilemez. İdarede terakkiyata göre safha aramaktan ziyade kavaid-i esasiye (temel kurallar) ve sabite (değişmez kurallar) aranır ki hemen her yerde her halkın kendi mukadderatı ile doğrudan doğruya kendisinin meşgul olması; işte bu kaidelerden biridir.”⁵

Halkın bilfiil idareyi eline alması hükümetin halkla bütünleştirilmesi, idare sorununun halledilmesi ve hükümet aygıtının düzgün çalışabilmesinin bir yolu olarak önerilmiştir:

“İşte herkesin bilittifak idarede husule getirmek istediği teceddüd ve inkılap ortadaki bu ayrılık gayrılığın kaldırılması ve hükümetin

⁵ Yunus Nadi, “İdarede Halka Rücu Etme İhtiyacındayız,” *Anadolu'da Yeni Gün* (24 Ağustos 1920): 1.

Mukaddes CANPOLAT

hakikaten halkın işlerine çekidüzen verecek basit bir makine haline kalb ve irca' kılınmasıdır. Bunun en kestirme tariki ise hatta meşrutiyet bile değildir de kendi idaresini doğrudan doğruya halkın kendi eline vermekten ibarettir.”⁶

Doğan çocuğun adı ağızlara alınmasa da meşrutiyetin dahi idarî sistem olarak yeterli görülmemesi, cumhuriyet mesajının örtük olarak verilmesi, günün koşulları içerisinde işgal altında bir Anadolu’da yeni idarenin ayak seslerini içermektedir. Nitekim Yunus Nadi’nin 14 Eylül 1920 tarihli “Halk Hükümeti” başlıklı yazısı bir cumhuriyet idaresinin tesisi önerisidir. Yunus Nadi’ye göre şehirlisiyle köylüsüyle kasabalısıyla bütün memleket yeni bir idarenin hasretini çekmektedir ve bu idare üzerinde yapılacak tartışmalar içinde boğulmak yerine memlekette esen inkılap rüzgârına ilk olarak halk hükümeti fikriyle başlanmalıdır. Yaşanan bir olay üzerinden eski ve yeni sistemi karşılaştıran Nadi, yeni sistemi şöyle açıklar: “Yeni sisteme gelince o halkın içinde halkın işini kendi eliyle ve gözüyle görecektir kendi teşkilatından ibaret bir halk hükümeti ve bir halk idaresidir.”

Bu idare yalnız fırkalara dayanan bir meşrutî sistemin reform edilmesi gibi mi olacaktır yoksa farklı bir alternatif sunulmuş mudur? Millî Mücadele taraftarı gazetelere bakıldığında Batı yalnız emperyalist olduğu için değil aynı zamanda kapitalist olduğu için de düşman safındadır. Yazılarda emperyalist-kapitalist ifadesi hep birlikte kullanılmıştır. Bu işareten yola çıkarak düşmanın kapitalist ekonomisi yerine sosyalist bir anlayış temel alınarak çalışma öne çıkarılmış ve meslekî temsilin idareye egemen olması önerilmiştir. Bu düşüncenin pratikte karşılığı ise Bolşeviklerdir. Gerek Yunus Nadi gerekse Muhiddin Bey yeni bir idarenin dayanması gereken prensibin meslekî temsil olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

“Meslekî temsilin el-yevm her tarafta mevcut olan teşkilatın bize mahsus bir tecellisinden başka bir şey olduğunu anlatmak için biraz

⁶ A.g.e.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

daha esaslıca izahatı vermeye lüzum görüyoruz. Bu izahatı verirken esas olmak üzere memlekette sınıf mücadeleleri yerine sa'y esasını, yani sosyalizmi kabul ettiğimizi ol emirde tasrih edelim. Meslekî temsil esasen bu sistemin müessesesidir ve biz bu sistemin evvel emirde herkes tarafından kabul edilmiş olduğu nokta-i nazarıyla hareket ediyoruz.”⁷

Bu yazılarda meslekî temsilin ayrıntılarına değinildiğinde, Türkiye’de iş kolları Bolşevik Rusya’daki gibi ayrı bir meclisi gerektirecek teşkilata sahip olmadığından öncelikli olarak bu iş kollarına ait teşkilatın oluşturulması, bu teşkilatın da yalnız kendi haklarını korumak, kendi iş kolları içerisinde bir işçi birliği oluşturmak gibi hedefe dönük olması ve bu teşkilatların siyasi bir organ olmaması prensibi ortaya konmuştur. Yunus Nadi’nin 7 Ekim (Teşrin-i Evvel) 1920’de yazdığı “Halk Hükümeti” adlı yazısında bu yeni idarenin nasıl olması gerektiği konusunda ayrıntılı bilgilere rastlanmaktadır. Önce meşrutiyet devresinin manzarası okurlara şu satırlarla aktarılmıştır.

“(…) Mebuslar ise millet tarafında intihab ve izam edilmekte olduklarına göre bi’nnazariye mevcut olan hükümet-i millîye hatta bilfiil de cari olabilirdi. Fakat şurası sabittir ki bi’nnazariye mevcut olan hükümet-i millîye ya bilfiil cari olmamış, yahud mebusanın ve daha doğrusu mebusanda bir fırkanın ve hatta o fırkaya hâkim olan üç beş kişilik hükümeti şeklinde tezahür eylemiştir. Faaliyeti bundan ibaret olan bir tarz-ı temsilde (Hakimiyet-i Millîye)’nin bir terkipten ibaret kalacağına şüphe yoktur.”⁸

⁷ Muhiddin, “Meslekî Temsil,” *Anadolu'da Yeni Gün* (14 Teşrin-i evvel [Ekim] 1920): 1. Yazının yazarı Muhiddin Birgen’dir (1885-1.10.1951). Tanıncı Muhiddin olarak bilinen Muhiddin Birgen, İttihat ve Terakki Fırkası içerisinde yer almış ve siyasi tarihimize “meslekî temsilcilik” anlayışını savunan bir çizgi izlemiştir. 1920-21 yıllarında *Hakimiyet-i Millîye* gazetesinde başyazarlık yapan Muhiddin Bey *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesindeki yazılarında benzer görüşleri içeren yazılar yazmıştır.

⁸ Yunus Nadi, “Halk Hükümeti,” *Anadolu'da Yeni Gün* (7 Teşrin-i evvel [Ekim] 1920): 1.

Mukaddes CANPOLAT

Bilindiği gibi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Fırkası yönetimde etkin olmuş ancak 23 Ocak 1913 Bab-ı Âli Baskını sonrasında iktidar tümüyle İttihat ve Terakki önderlerine geçmiştir. Yunus Nadi'nin ifade ettiği gibi bu dönem ulusal egemenlik yalnızca bir terkipten ibaret kalmıştır. Yunus Nadi "Halk Hükümeti" başlıklı yazısında 1912'deki "Sopalı Seçim"e de gönderme yapılarak seçimlerin nasıl sabote edildiğini şu satırlarla aktararak söz konusu terkihi somut örneklerle ispata girişmiştir:

"İmkânı varsa bunu ıslah etmek lazımdı: bu tarz -bizden daha müterakki memleketlere nazaran- göze çarpan kusuru mevki-i iktidardaki fırkanın eğer isterse pek büyük bir ekseriyetle ve hatta umumiyetle kendi fikir ve arzusuna göre neticelendirebilmekteki iktidarı idi."

Halk hükümetinin birinci şartı seçimler olduğuna göre bir de seçime katılacak partilerin olması muhakkaktır. Peki parti mücadeleleri halk egemenliğini hakiki manasıyla tesis ve temin edebilecek midir? Yunus Nadi bu soruya aynı tarihli yazısında aşağıdaki yanıtı vermektedir:

"Bu son sualde: Allah bilir? cevabıyla mukabele etmek lazım gelir. Çünkü o zaman fırkaların bitip tükenmek bilmez mücadeleleri meydan alacaktır. Her fırka iktidarı kendi aline almak ve kendi elinde tutmak için her zaman hakimiyet-i milliyenin icabatı olmayan bin türlü tertip ve tedbirlere başvuracaktır. (...) Fırkaların mücadele ve nihayet -o da hakiki değil, fakat zaruri- muvazenesinden ibaret olan usul-u meşrutiyetin en mütakamil şeklinde bile halkın hakiki hakimiyeti mevcut değildir. Bizim Anadolu'da yapmak istediğimizse bundan daha başka, bundan daha ileri bir şeydir. Ve bu şeyi yalnız üç beş kişi düşünmemiştir, vaka ve hadisin zaruretleri bütün Anadolu'yu böyle yeni bir tarz hayat ve idareye sevk etmiştir. Yeni hayat ve idareye en son şeklinde (Halk Hükümeti) unvanını verdik."⁹

⁹ A.g.e.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

Anadolu'da emperyalizme karşı girişilen halk mücadelesi önce Kuvayı Milliye sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve sonunda Ankara'da Büyük Millet Meclisi çatısı altında birleşmiştir. Yunus Nadi'ye göre o halde yapılması gereken şey, mevcut durumu tanımaktan ibarettir. Çünkü bu idare bir Avrupa taklitçiliğinden doğmamış, bizzat Anadolu'nun bağrından çıkmıştır. Anadolu'da yeni idare hangi esaslara dayanmalı sorusunun cevabı da yazının son satırlarında aktarılmıştır:

“(Halk Hükümeti) işinde daima göz önünde tutacağımız esas şudur ki biz bu meselede bi'n nazariye değil, hakikaten ve fiilen -fakat daima memur olarak- halkı hâkim kılmak istiyoruz. Ve halkın falan veya filan sınıfını değil, bütün halkı. Bulacağımız usuller bu esası temin etmek gerekir. O halde kafamızda usul aramaktansa hayata iner, idareye hâkim kılmak istediğimiz halkı hayatta müşahede ve mütalaa eyleriz. Böyle yapınca evvela görüyoruz ki bizim halkımız arasında fırka teşkilatı yoktur. Dün için büyük kusur olan bu noksanı bugün için bir iyilik diye kaydedebiliriz. Yekdiğerleri ile mücadele eden fırkalar bizim düşündüğümüz ve bizim istediğimiz tarzda bir (Halk Hükümeti)'nin tesisine kuvvetli engel olabiliyorlardı. Bizim halkın hayatında fırkalar yok da ne var? Her yerde olduğu gibi muhtelif mesleklerde çalışırlarken yekdiğerleri ile mücadele etmiyorlar. Bilakis yekdiğerlerini itmam ediyorlar. Rençber ekiyor, marangoz ambarı, çilingir (...) yapıyor, hamal taşıyor, fırıncı pişiriyor, terzi dikeyor... İlh. Hülasa baştan başa bir ahenktir ki fitrattan kurulmuş gidiyor. Hayatın çerçevesinden hariç kimse olamayacağına göre bütün bu insanları muayyen ve madud mesleklerle irca etmek ve intihabatı en adil nisbetlerle bu esas dahilinde yaparak hayatı meclise nakletmek bizim için gerek vaziyetimiz ve gerek maksadımız ve gayemiz itibarıyla acaba en doğru bir yol olmayacak mı?”¹⁰

Bu yazının yayımlanmasının üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra yani Anadolu'dan emperyalist ordular denize döküldükten ve emperyalistlerin

¹⁰ A.g.e.

Mukaddes CANPOLAT

yerli işbirlikçileri ülkeyi terk ettikten sonra, henüz cumhuriyet ilan edilmemiş ve Halk Fırkası da kurulmamışken yeni idarenin kurucusu olmaya giden yolda Mustafa Kemal Paşa şu açıklamayı yapmıştır:

“Bence bizim milletimiz birbirinden çok farklı menfaatleri takip edecek ve bundan dolayı da mücadele halinde buluna gelen çeşitli sınıflara malik değildir. Memleketteki sınıflar birbirine lazım olan ve birbirlerini tamamlayıcı ve bütünleyici mahiyettedir. Onun için de Halk Fırkası bütün sınıfların haklarını, yükselme sebeplerini ve saadetini sağlamak yolunda çalışmalarında bulunacaktır.”¹¹

Mustafa Kemal Paşa *Nutuk*'taki ifadesiyle cumhuriyeti¹² bir millî sır olarak vicdanında saklamış, kurtuluştan sonra gündeme getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa halkın bu fikir etrafında toplanabilmesi için en önemli araç olarak gazeteleri görmüştür. Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın geceleri okumadan yatmadığı hatta basıma girmeden yazılarını telefonla arayarak dinlediği *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesinin “Mustafa Kemal Paşa'nın sesi” olduğunu söylemekte bir mahsur görünmemektedir. Millî Mücadele döneminden Atatürk'ün vefatına kadar onun fikirlerinin gönüllü savunucusu olan, cumhuriyetin ilanı için mücadele eden, hemen hemen her yazıda halk idaresini savunan *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesi Atatürk'ün isteğiyle “Cumhuriyet” gazetesi adıyla yayın ömründe bugüne ulaşmıştır. *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesi yazarları, TBMM'nin açılışından cumhuriyetin ilanına kadar cumhuriyet fikrine halkı hazırlama vazifesini üstlenerek kurtuluş ile kuruluşun fikrî kadrosu içinde yer almışlardır. Nitekim Cumhuriyet idaresinin tesisi

¹¹ Cumhuriyet Halk Partisi, “CHP Tarihi,” (5 Haziran 2015) erişim 10 Nisan 2020, <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi>

¹² 17 Eylül 1919 tarihli Lord Curzon'a gönderilen yazıda Mustafa Kemal'in önderliğindeki Milliyetçi Parti'nin Anadolu'da hür bir cumhuriyet kurma yolunda olduğunu bildirmektedir. Bkz. Erol Ulubelen, İngiliz Belgelerinde Türkiye, (İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1967), 208.

ile yazar kadrosunun devlet yönetiminde çeşitli görevler alması, Yunus Nadi'nin en kritik anlarda Mustafa Kemal Paşa'nın gizli sesi olması, bu gazetenin yalnızca bir gazete olmayarak Gazi Mustafa Kemal'in fikirlerini yansıtmak gibi bir işleve sahip olduğu da söylenebilir. İncelenen yazılar Mustafa Kemal Paşa'nın düşünce ve eylemleri ile karşılaştırıldığında bu iddianın isabeti izlenebilmektedir.

Şark Meselesi/Şark'ın Meselesi ve Cihan İnkılabı

“Şark Meselesi” Osmanlı Devleti'nin zayıflığının ortaya çıkmasıyla yani 18. yüzyılda Avrupa devletlerinin gündemine girmiştir. Yusuf Akçura'nın Tarih-i Siyasî dersinden¹³ aktardığı Charles Seignobos'un iddiası da bu yöndedir:

“18. asırdan itibaren Rusya ve Avusturya devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu istila etmeye ve onun Hristiyan tebaasını kıyâm ettirmeye (ayaklandırmaya Y.N.) çalıştılar. Bu mesai Fransa aleyhine açılan muharebelerle (İhtilal ve imparatorluk muharebeleri) inkita'a uğradı (kesintiye uğramak). (...) Rusya'nın bu tehdidi altında Devlet-i Osmaniyye'nin ne olacağı bir mes'ele idi. İşte bu mes'eleye bir zaman sonra isim takıldı, Şark Mes'elesi denildi.”¹⁴

Şark Meselesi'ne dair bir diğer tarihlendirmeyi Albert Sorel yapar ve meseleyi 14. yüzyıla kadar götürür: “Türkler, Avrupa'ya ayak bastığı andan itibaren bir Şark mes'elesi tekevvün (oluşmuş) etmiş oldu.”¹⁵ Yusuf Akçura Şark Meselesine Dair adlı eserinde iki hükme ulaşmıştır. Bunların ilkinde göre Şark Meselesi Hristiyan Avrupa milletlerinin Müslüman şark milletlerini iktisadî ve politik nüfuz ve hükmü altına alma maksadından

¹³ Yusuf Akçura bu dersleri 1926 yılında vermiştir.

¹⁴ Charles Seignobos'tan aktaran Yusuf Akçura, *Şark Meselesine Dair* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018), 18.

¹⁵ Akçura, *Şark Meselesine Dair*, 18.

Mukaddes CANPOLAT

ortaya çıkan tarihi meselelerin toplamıdır; ikincisine göre ise Osmanlı Devleti içerisinde bulunan azınlıkların bağımsız hükümet oluşturmak istemelerinden doğan tarihi meselelerin toplamıdır. *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesinde ele alınan başlıca konulardan biri de Şark Meselesi'dir ve Akçura'nın varmış olduğu bu iki hüküm *Anadolu'da Yeni Gün* başyazılarındaki bakışla örtüşmektedir. Mesela "Şark Meselesi, esasında Avrupa'nın Türkiye'yi taksim etmeleri meselesi idi. Türk'e nazaran da bu mesele bu taksim keyfiyetini iptal etmek meselesi idi."¹⁶

Yunus Nadi, Türk'ün bu keyfiyeti iptal etme yolunda attığı adımların başında Temmuz 1908 Devrimi'ni (II. Meşrutiyet'in ilanına giden süreç) kaydetmektedir:

"Şark Meselesi'ni Şark'ın Meselesi yapan amellerin birincisi bizzat Türklerdir ki 1324 1908 Temmuz'da gösterdikleri eser-i (...) mana-i hakikisini Harb-i Umumi'de izhar ve ispat ederek bu harbin altını üste getirmeye muvaffak oldular. Çanakkale'deki muvaffak ve galip müdafaaları ile harbi ilanihaye uzatarak emperyalist alemler bitap ve perişan kılanlar Türklerdir. O müdafaanın muvaffakiyeti ve galibiyeti sayesinde ki Çarlık Rusyası devrilerek yerine başka bir idare kaim oldu ve bu idare yalnız şarkta değil bütün dünyada fikr-i inkılabın ve yeni bir devr-i hayatın icra-i ahkam etmesine sebep (...) oldu."¹⁷

Temmuz 1908'de İttihat ve Terakki mensuplarını harekete geçiren olay, İngiltere Kralı VII. Edward ile Çar II. Nikola'nın Reval'de yaptıkları görüşmede Makedonya'nın paylaşımını planlamalarıdır.¹⁸ Dolayısıyla Yunus Nadi'ye göre meşrutiyet ile Türkler kendi kaderlerini ellerine almak, emperyalistlerin paylaşım planlarını yırtmayı amaçlamıştır, fakat

¹⁶ Yunus Nadi "Şark Meselesi, Şark Meselesidir," *Anadolu'da Yeni Gün* (27 Kanun-ı evvel [Aralık] 1920): 1.

¹⁷ A.g.e.

¹⁸ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşı'na Kadar*, (Ankara: TTK, 2011), 140.

Türklerin bu hareketi İngiltere nezdinde husumete neden olmuştur: “Bu husumetin tarihi iyice kidedlidir. Türklerin meşrutiyet idaresini ele almalarından memnun olmayan devletlerin birincisi İngiltere idi demek hata yoktur.”¹⁹ Yunus Nadi Türklerin aynı amaç uğruna I. Dünya Savaşı'na katıldıklarını ifade eder: “İngiltere'nin meçhulü değildi ki Türkiye Harb-i Umumi'ye halas ve hürriyet iştihak ve ıztırârı ile dahil olmuş ve bu uğurda pek çok fedakârlıklara katlanmıştı.”²⁰ Bu fedakârlıklar, Çarlık Rusya'nın devrilmesi ve Bolşevik İhtilali'nin gerçekleşmesini sağlamışsa da savaştan mağlubiyetle çıkmış, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla emperyalist işgaller ortaya çıkmıştır. Ancak Türkler bu halas (kurtuluş) ve hürriyet iştihakı yolundaki mücadelesine devam etmiş, Cihan İnkılabı'ndaki mücadelesini sürdürmüştür. Kongreler, meclisin açılması, muharebeler... hep bu mücadelenin birer safhasıdır. Yunus Nadi'ye göre, bu noktada Türkler vazifelerini yerine getirdiği için artık “Şimdi Şark meselesi değil, dünya meselesi vardır”²¹ denilebilir.

Yunus Nadi'ye göre emperyalistler bu dünya inkılabından ağır bir darbe almış ve bu sebeple “Ermenistan ve Yunanistan gibi küçücük kavimlerin yardımlarına büyük kıymet atfetmek mecburiyetinde”²² kalmışlardır. Bu durum onlar için büyük bir acizlik alametidir. “Bir inkılap ki diğer pek çok meseleler gibi şark meselesini de unutturmuş, garp emperyalistlerinin o uğurda hâlâ devam eden gayretlerini acz ve gülünç teşebbüsler menzilesine indirmiştir”²³ ifadesi Şark Meselesi'nde yeni bir dönemin ortaya çıktığına işaret etmektedir. Fakat bu yeni dönem İngiltere'nin Şark Meselesi'ndeki tavrını pek değiştirmemiş gibi gözükmektedir. Şark Meselesi'nde Çarlık

¹⁹ Yunus Nadi, “İngiliz-Rus Harbi,” *Anadolu'da Yeni Gün* (24 Ağustos 1920): 1.

²⁰ Yunus Nadi, “İngiliz-Rus Harbi,” 1.

²¹ Yunus Nadi, “Şark Meselesi Ne Âlemde?” *Anadolu'da Yeni Gün* (26 Kanun-ı evvel [Aralık] 1920): 1.

²² Yunus Nadi, “Şark Meselesi Şark Meselesidir,” 1.

²³ Yunus Nadi, “Şark Meselesi Ne Âlemde?” 1.

Mukaddes CANPOLAT

Rusya'nın yıkılmasıyla en önemli aktör haline gelen İngiltere, geçmişten gelen "Türk düşmanlığının" tesiriyle "Türkleri Asya'ya göndermek" politikası uğruna başta Fransa, İtalya ve Çarlık Rusya ile başladığı Türkiye'yi bölme planlarına Yunanlarla ve Ermenilerle devam etmek durumunda kalmıştır. Bu sebeple İngiltere'nin vekilleri olarak savaş yürüten Taşnak Ermenileri ve Yunanlar gibi Milli Mücadele'yi yürüten Türkler de Bolşevik Rusya'nın vekili olarak gösterilmek istenmekte, Kurtuluş Savaşı "İngiliz-Rus Harbi" olarak ilan edilmekte ve "Bu bir İngiliz-Türk meselesi değildir, belki bir İngiliz-Rus Harbi'dir"²⁴ denilmektedir. Bu sözlere karşılık olarak Yunus Nadi şu cevabı vermektedir:

"Lloyd George böyle söylerken acaba tamamen hakikate mi tercüman olmuştu? Acaba İngiltere'nin Türkiye'ye karşı takip etmekte olduğu emsalsiz husumet yalnız Rus meselesini göz önünde tuttuğundan mıdır? Lloyd George pek âlâ farkındadır, biz de pek iyi biliyoruz ki kendisinin Türkiye'ye karşı tevali eden (kesintisiz süren) İngiliz husumeti hakkındaki tabir ve tefsiri netice itibariyle tamamen doğru, fakat esas itibariyle az çok farklıdır. İtirafı-ı Lloyd George'un işine gelmeyen diğer müthiş bir hakikati vardır ki o da Umumi Harp sonunda başta Türkiye olmak üzere İslam aleminin ve bütün Asya'nın İngiliz tahakkümünden kurtulmaya azmetmiş olmasıdır. İngiltere Rus Bolşevikliğinden ziyade İslam'ın belki bu halas ve hürriyetinden endişelere düşmüş ve çünkü bu tarık ile kendisinin en büyük "menba-ı serveti ve vesile-i kudreti olan Asya İmparatorluğu'nun elden çıkacağı, hatta çıkmaya başladığını hissetmiştir. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı emsalsiz husumetinde ilk saik işte bu his ve bu endişedir."²⁵ sözü aslında Asya'da baş gösteren mücadelenin başında Türkiye olduğunu ispata yöneliktir. Hatta bu mücadelenin başlangıcı olarak işaretlenen 1908 Devrimi İngiltere'nin Türk husumetinin kaynağı olarak ifade edilmektedir. "Hatta diyebiliriz ki bize karşı İngiliz husumeti Harb-i

²⁴ Yunus Nadi, "İngiliz-Rus Harbi" *Anadolu'da Yeni Gün* (24 Ağustos 1920): 1.

²⁵ A.g.e.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi*

Umumi'den evvel bu şekil ile mevcud idi. Bu husumetin tarihi iyice kidedlidir. Türklerin meşrutiyet idaresini ele almalarından memnun olmayan devletlerin birincisi İngiltere idi demekte hata yoktur.”²⁶

Cihan İnkılabı ile ilgili yazılarda da ifade edildiği üzere Türklerin 1908 Devrimi, 1914'te I. Dünya Savaşı'na girmesi ve son olarak o gün yürütülen kurtuluş mücadelesi hep aynı nedene dayanmaktadır: Türklerin idareyi kendi ellerine alma isteği. Amasya Genelgesi'nde “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır” denilmesi, Sivas Kongresi'nde “Manda ve himaye kabul olunamaz” maddesi, çıkarılan gazetelere İrade-i Milliye, *Hakimiyet-i Milliye* isimlerinin verilmesi, Teşkilat-ı Esasiye'de “Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir” maddesinin bulunması, bu mücadelenin neye dayandığının açık ifadesidir. Yunus Nadi, tüm bunlara rağmen Lloyd George'un bu mücadeleyi İngiliz-Rus Harbi olarak vasıflandırmasının sebebinin ise “İngilizlerin Türk ve İslam âlemine karşı açık bir düşmanlığa girmekten kaçınması”²⁷ olarak açıklamıştır:

“(…) ve burada Yunan kuvvetlerini kollanırken maruz kaldığı suale karşı meseleyi bir Rus-İngiliz harbi şeklinde göstererek bir taraftan İslam meselesinin ortaya çıkmaması, diğer taraftan Ruslar karşısında İngiliz mağlubiyetinin mestur (örtülü, gizli) kalmasını iltizam eylemiş oluyor.”²⁸

Lloyd George, Türk Meselesi'ni Rus Harbi olarak adlandırıp Türk milliyetçilerini çete, Mustafa Kemal Paşa'yı ise “asi general” olarak görmekte ve böylece Türk meselesinin üstünü örtme yolunu tercih etmektedir. Londra Konferansı öncesinde Türk ordusunun kazandığı zaferleri İstanbul Hükümeti'ne yeni bir Sevr'i dayatarak halletmek istemektedir:

²⁶ A.g.e.

²⁷ A.g.e.

²⁸ A.g.e.

Mukaddes CANPOLAT

“Türklere daha adilane bir muamele göstermekten uzak olduğu ve Yunanlarla anlaşabilmek ihtimali olduğu zannını tevlit etti. (...) Mösyo Loyd George, Türk milliyetperverlerini tanımak bile istemiyor: Mustafa Kemal'i (Asi General) diye tavsif ediyor ve evvela İstanbul Hükümeti ile anlaşılmasını söylüyor.”²⁹ İngiltere'nin anlaşma teklifine karşı ise “Fakat bu hükümet bizzat hiçbir hüviyete malik değildir. Ne parası, ne kıtaati ve ne de arazisi var ve hissiyat-ı milliye de kendisini katiyen tanımıyor. (...) bunlar boğazlara hükmeden İngiliz donanmasının generali Harrington'un kumanda ettiği beynelmilel ufak ordunun tamamıyla emri altında bulunuyorlar. Milliyetperver Türklere İstanbul Hükümeti ile anlaşınız demek İngiltere'nin şahit hükmü altında olacağı tekalifler akdediniz demektir.”³⁰

Bu satırlarda görüldüğü üzere TBMM tek meşru söz sahibi olarak görülüyordu.

Türk milliyetçilerinin 1908'den beri “millî irade” ve Sivas Kongresi'nde reddettikleri “manda ve himaye” mücadelelerinin aslî unsuru olmuşsa da Yunanistan bu anlamda Türklerin reddettiği himaye şemsiyesinin altında olmakla eleştirilmiştir: “Yunanistan ise, hukukunda yalnız bir devletin vesayeti altında bulunuyor. Bu da Konstantin'in hamisi ve Sevr Muahedesi'nin müdafii, Yunan cezair (adalar) ve sahillerini yıkayan denizin hâkimi olan İngiltere'dir. Bu tarz siyaset ve hakimiyet ise hemen de (himaye) tesmiye edilen şeydir.”³¹ Türklerin yoklukla ödediği bedel karşısında Yunanistan'ın varlık için emperyalizme boyun eğişinin vurgulanması, asıl düşmanın kim olduğunun da hatırlatıldığı anlamına gelmektedir.

İngiltere bu emperyalist planlarını gerçekleştirirken buna karşı mücadele eden Anadolu'ya karşı iki araç kullanmaktadır:

²⁹ “İngiltere'nin Şark Siyaseti,” *Anadolu'da Yeni Gün* (7 Şubat 1921): 1.

³⁰ A.g.e.

³¹ A.g.e.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

“İngiltere'nin Şark Meselesi'nde kullandığı vesaitten biri para kuvvetiyle tedvir ettiği entrika siyasetidir ki birinin pek çok misalleri meyanında bize nispetle en barizini esaret altına alınan Hilafet makamının mevzi-i kuvvet-i nüfuzunu habis maksatlarına alet etmiş olsa teşkil eder. Mütarekeden sonra pek acayip bir hezeyan olarak Hilafet makamı İngiliz hile ve desisesinin aletlerinden biri yapıldı, ve İstanbul'da bu melaneti tervic edecek (yaygınlaştıracak) esafil (sefiller) bulunabildi. Anadolu'nun millî hürriyet ve istiklal için giriştiği cidali isyan diye ilan eden hat-ı hümayunlar ve fetvalar çıkarıldı, ve İngilizler tarafından bunların milyonlarca nüshası alem-i İslam'a ve hususiyetle Hindistan'a gönderildi, hatta bunlardan Yunan teyyareleriyle Anadolu'ya atılanları bile oldu. İngiliz papazı (Frew) İstanbul'da alçak tıynetli bir sürü menfaatpereste (Teali İslam) unvanı altında İngiliz maksadına hadim bir cemiyet teşkil ettirmişti.³²”

İkinci aracı ise Yunanistan'dır. İlkine karşı millî irade ilkesiyle mücadele eden Türk milliyetçilerinin ikincisine karşı yürüteceği mücadele savaşmaktır:

“Bu millî mukavemet şuur ve mantığı ile temayüz ettiği zaman dedi ki: Yunan'la ben Anadolu'da adım adım, dağ dağ, dere dere, ilanihaye harp ederim. Bana bir şey olmak ihtimali yoktur. Fakat onun aciz kalarak mağlup ve perişan olacağı gün behemahal gelecektir. Sulh konferansında general (Guru) [Fransız general/Henri Gouraud] tarafından da teyid edilmiş olduğu üzere bu hakikattir. Garbın bugünün namdar generali sayılan (Fuş) [Ferdinand Foch- Fransız General] son Yunan taarruzundan mukaddem şu hükmü vermiştir: İhtimali vardır ki Yunanlılar Eskişehir'e kadar girebilsinler. Fakat şurası muhakkaktır ki oradan dönmeye mecbur olacaklar ve yine deniz kıyısına kaçacaklardır.³³”

Nitekim tarihin Yunanlıları getirdiği yer, önce Polatlı önlere kadar gitmek ardından Mustafa Kemal Paşa'nın ifade ettiği üzere vatanın harim-i

³² Yunus Nadi, “Şark Meselesi,” *Anadolu'da Yeni Gün* (3 Haziran 1921): 1.

³³ A.g.e.

Mukaddes CANPOLAT

ismetinde boğulmak olmuştur. Kendinden ve koruduğu Yunanistan'dan emin olan İngiltere gelecekte yaşanacaklardan habersiz yeni Sevr planları ile uğraşmaktadır. İnönü zaferlerinden sonra Sakarya'dan önce yazılan aşağıdaki satırlar geleceğe dair umudu göstermekte ve zaferin ancak namlunun ucunda olduğu inancını sergilemektedir:

“Ahvalin cereyan ve inkişafıyla tahakkuk edecek daha ne büyük işler vardır ki İngiltere'yi sırt üstü düşürecek darbeleri de işte onlar teşkil eyleyecektir. Mesele (...) mesela (...) hayır, söylemeyeceğiz. Düşmana bir (...) vermektense emniyetle intiza edelim, ve hususiyle mücahedemiz yolunda daima artan bir azim ve mekanetle (kuvvet, metanet) yürümekte devam edelim.”³⁴

Mücahedeye devam eden Türk milliyetçileri Sakarya'dan önce emperyalistlerin yeni barış teklifleriyle karşılaşmışlardır. Avrupalı emperyalistler Şark Meselesi'ni yeni bir oldubittiye getirerek “barış projesi” gerçekleştirmeye çalışmışlardır. “İngiltere'nin görüşüne göre ‘felaketi’ önlemenin yolu, Türkiye'yle Yunanistan arasındaki savaşa son vermek, kesin bir barış yapmaktır.”³⁵ Emperyalist güçler yaşadıkları iç ve dış buhranlara rağmen bu projelerine son vermemişlerdir. Lord Curzon'un Yunanlıları Anadolu'dan çıkararak yerlerine emperyalist devletlerin askerlerini yerleştirme planından bahseden yazının devamı bu mücahedenin son noktasını gösterir niteliktedir:

“Ateş ve kan ile yürüttüğümüz bu davanın tatlı acılıkları ile uluvviyet ve azimetini hususan ve hususan ciddiyetini ancak biz bile biliyoruz. Kanlar içinde yüzerek müdafaa ettiğimiz davayı öyle Avrupa'nın laf-ı güzafına bakarak terk ve ihmal edemeyiz. Avrupa'da bir iki emperyalist güya kendilerinde aleme nizam vermek kudreti varmış gibi

³⁴ A.g.e.

³⁵ Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e “1921-1922”, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989), 23.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi*

işler şöyle olacak, böyle olacak demeleri bizim ancak zehirli handelerle karşılayacağımız efsanelerdendir. Bizim nazarımızda o efendiler için nihayet kabulü ilzam birinin zaruret vardır ki o da hak ve hukukiyeti teslimden ibarettir.”³⁶

Sakarya Savaşı'nın vermiş olduğu güç, Şark Meselesi'ni bitirecek ve emperyalistleri önce Mudanya'da sonra da Lozan'da sık sık duyacakları “ulusal egemenlik” hakkını kazandıracak son savaşa götürmüştür. Büyük Taarruz'dan önceki ruhu anlayabilmek için ve Avrupalı emperyalist devletlere Anadolu'dan bakışın nasıl olduğuna dair şu satırlar aydınlatıcı ifadeler içermektedir:

“Evet Garp Emperyalistleri Türkiye'ye karşı hak ve hukukunu teslim edecek ve binnetice uhdelerine düşen vazifeleri nihayet takdir edecek bir hale gelmiş bulunuyorlar mı? Onların Şark Meselesini bitirelim demelerinden böyle bir mana çıkarabilir miyiz? Hayır, hayır ve yine hayır!... Avrupa'yı davamızın muvaffakiyetine elbette râm edeceğiz [boyun eğdirmek]. Böyle çok merhaleler kat ettik. Fakat davamızın ciddiyeti bizi hayalata kapılmaktan mani etmelidir. Bu raddede bize (...) muvaffakiyeti temin edecek yegane salim hatt-ı hareket, davamızı takip ve iltizamda hiçbir sözle haleldar olamayacak kadar yüksek ve kati bir azim ve itminan ile yürümekten ibarettir. Şimdiye kadar ne kazandıksa bu sayede kazandık, bundan sonra kazançlarımızı ikmal edecek şeyler de ancak bu sayede tecelli ve tahakkuk edebilir.”³⁷

Millî Mücadele'nin sadece I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ve Sevr Antlaşması'na karşı yapılmadığını ifade etme amacı taşıyan bu yazının sonraki satırlarında Sosyal Darwinizm ile kökleşen “Türk Düşmanlığı”, ırk üstünlüğü fikri temelinde medeni Avrupa-barbar Türkler ve Doğulular düşüncesinin Şark Meselesi'ni

³⁶ Yunus Nadi, a.g.e.

³⁷ A.g.e.

Mukaddes CANPOLAT

doğurduğu iddiası üzerinde durulmaktadır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*'ta ifade ettiği gibi Sevr yalnız başına değerlendirildiği takdirde Şark Meselesi tam anlamıyla anlaşılamayacaktır. "Bu antlaşma [*Lozan*], Türk milleti aleyhine, asırlardan beri hazırlanmış ve Sevres Antlaşması ile tamamlandığı zannedilmiş, büyük bir suikastın neticesiz kaldığını ifade eder bir vesikadır."³⁸ Nitekim Türk milletini *Lozan*'a götüren bu sürecin askerî ve fikrî mücadelenin bir mahsulü olduğu konusunda *Anadolu'da Yeni Gün* de hemfikirdir:

*"Cihanı karıştıran ve faraza İngiliz Hükümeti'ni kendi memleketinde dahi şaşırtmaya başlayan fikr-i inkılaptan da kuvvet alan Şarklılar, artık kendi işlerini kendileri görmek, haricin müdahale ve tahakkümünden ebediyen mes'un yaşamak istiyorlar. Türkiye seneler ve senelerden beri bu gayeyi temin için çalıştı, ve Türk kabiliyet-i hayatiyesi en ağır tazyik ve tahakkümleri yıkarak işte bütün Asya'yı ve dünyanın bütün mazlum ve mahkum kavimlerini bu cereyana sürüklemiş oldu."*³⁹

Türk milletinin uçurumun kenarında yıkık bir ülkeyken türlü düşmanlarla yaptığı kanlı boğuşmalar sonrasında içeride ve dışarıda saygıyla tanınan yeni vatan, yeni sosyete ve yeni devlet ortaya çıkarabilmesi fikren şu esasa dayanmaktadır: "Efendiler, sizin şark işlerinde tasallut ve tahakküme müstenit davanız artık nihayet bulmalıdır!"⁴⁰ *Anadolu'da Yeni Gün*'e göre, bu esas ve Türk milletinin kazanmış olduğu zafer neticesindedir ki Asya'nın mazlum ve mahkûm milletleri de fikir inkılabına, cihan inkılabı akımına kapılmışlar ve emperyalizme karşı mücadele etmişlerdir. Bu cihan inkılabının bir başı daha vardır: "Bolşevik Rusya". Bolşevik Rusya'nın

³⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Bütün Eserleri 20: Nutuk 2* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2007), 270.

³⁹ Yunus Nadi, "Şark Meselesi, Şark Meselesidir" *Anadolu'da Yeni Gün* (27 Kanun-ı evvel 1920): 1.

⁴⁰ Yunus Nadi, "Şark Meselesi" *Anadolu'da Yeni Gün* (19 Kanun-i sâni 1922): 1.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

mazlum ve mahkûm milletlere emperyalizme karşı mücadelede yapmış olduğu maddî yardımlar bilinmekle beraber Bolşevizmin Türkiye'ye fikrî etkisi üzerinde -en azından *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesi çerçevesinde- pek durulmadığı gözlemlenmektedir.

Millî Komünizm Fikri, Şark Menşevikliği ve Bolşeviklik

Emperyalistlerin işgal, tasallut ve tahakkümü yalnız askerî anlamda değil siyasî, ekonomik ve ideolojik alanda da söz konusu olmuştur. O halde emperyalizme karşı savaş yalnız askerî alanda değil siyasî, ekonomik ve ideolojik alanda da gerçekleştirilmelidir. Bunun da ancak emperyalizmin kapitalist düşüncelerine karşı sosyalist düşünceyle sağlanabileceği kanısının *Anadolu'da Yeni Gün*'de hâkim olduğu görülmektedir:

“Anadolu Türkiye’si iki büyük fikrin tesadümü [çarpışması] sahasında bulunuyor: Garpta bir emperyalist ve kapitalist bir âlemi, şarkta komünizmi kendisine mahsus bir tarzda tatbik eden bir Rus Bolşevizmi, nazariyattan tatbikata geçmiş ve hayli yürümüş iki fikir var. Bu fikirlerden ve kuvvetlerden birincisi bizim kanımıza susanmış düşmanımızdır; Yunan olduğu için, İngiliz, Fransız ve saire olduğu için düşmanımız değil, emperyalizm ve kapitalizm olduğu için düşmanımız; yani bu fikir yaşamak gıdasını bizim naşımızdan almaya mecbur olduğu için düşmanımız, şu halde biz buna karşı mücadeleye, var kuvvetimizle mücadeleye mecburuz, çünkü ne şekilde olursa olsun hatta bu fikir bize doğrudan doğruya mezar olmaksızın dahi yaşasa, yine bizim için felaket muhakkaktır. İkinci fikir, yeni fikir karşısındaki vaziyetimiz ise şu merkezdedir: Cihan siyaseti itibariyle bu fikir bizindir, biz buna taraftarız, bununla beraber yürümeye mecburuz, çünkü başka türlü yapmak çaresi yoktur, esaret değil, ölüm, hem de rezilane ölüm kapımızdan içeri girmiş, baltasını kaldırmış, başımıza indiriyor! Şu halde yeni fikirle el ele vermek, onunla beraber yürümek lazım (...)”⁴¹

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
377-409

⁴¹ Muhiddin, “Nasıl Bir Program?” *Anadolu'da Yeni Gün* (31 Ağustos 1920): 1.

Mukaddes CANPOLAT

Dünyada kurulan yeni düzen, gerçekleşen cihan inkılabı siyasetin ibresini de sağdan sola çevirmiştir. 1917'de gerçekleşen Bolşevik Devrimi ile sosyalist düşüncenin önem kazanmasının yarattığı etki *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesinde yakından izlenebilmektedir. Muhiddin Bey'in "Nasıl Bir Program?" yazısından önce de *Anadolu'da Yeni Gün*'de dünyadaki sağ, orta ve sol akımları açıklayan M.V. imzalı yazar millî komünizmin programına temel teşkil edebilecek açıklamalarda bulunmuştur. Bu yazı dizisinin başında sınıf farklılığına değinen yazar ardından sağ cereyanlara izah etmektedir:

"(...) muhtelif ictimai ve iktisadi sınıflar, zümreler vardır. Bu sınıfların hayat için felsefi telakkileri bambaşkadır. (...) Ve ancak birinin saadeti diğerinin mahrumiyetine istinad etmektedir. Ve bunun içindir ki bu sınıflar ve zümreler birbirinden ayrı fikirler ve telakkilere sahiptirler. Ve bütün kudretleriyle onları müdafaa ederler. Ve işte bu fikir ve telakkiler cidalleri aynı zamanda zümre cidalleri, sınıf cidalleriyle ifade olunabilir ve bugün dünyanın her tarafında ayrı ayrı sınıflar vardır ve bu sınıfların kendilerine ve hayati menfaatlerine uyan fikir ve telakki zümreleri vardır. Ve sınıfların cidali her birinin müdafaa etmek istedikleri fikirlerin cidalidir."⁴²

M.V., sınıflar arasında yaşanan çatışmanın dışında sınıflar arasında var olan menfaat farklılığı dolayısıyla da bir eşitliğin olamayacağını savunur ve eşitliğin ancak bir sınıfın ortadan kalkmasıyla gerçekleşebileceğini öne sürer:

"(...) bir heyet-i ictimaiyede bazen müşahede edilen ve sanki muhtelif ictimai cereyanların birbirleriyle tevazünü andıran halet, hakikatte mevcut değildir. Bu tevazün bu muhtelif cereyanların birbirleriyle müsavi kuvvetlerle samimi ve mütecalis ahenkten değil belki bunlardan herhangi bir cereyanın diğer cereyanlara şiddet ve kuvvetle gayesinden

⁴² M.V., "Sol ve Sağ Nedir," *Anadolu'da Yeni Gün* (8 Mart 1921): 1.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

ve onları ezmesinden ibaret bir muvazenedir. Ve tabii olan muvazene de budur."⁴³

Bu sınıf farklılıkları ideolojik farklılığın da doğmasını sağlamıştır ki bunlar: Sağ ve Sol akımlardır. Yukarıda bahsedilen eşitliğin sağlanması için birinin yok olması gerektiği düşüncesi de ideolojik farklılıktan ve siyasetin doğasından kaynaklanmaktadır:

*"(Siyaset) bir heyet-i ictimaiyenin hayat şartlarını bütün faaliyet sahalarında falan veya filan surette tanzim eder ki siyasette (sağ) ve (sol) mefhumlarını tevellit etmiştir. Sağ cereyanlar umumiyetle mazi devrelerinin hayat şartlarını, o devrelerin hâkim ictimai cereyanlarını, o devrelerin hâkim haklarını müdafaa ederler. Maziye ve hâle nazaran her halde daha yeni, daha taze ve kuvvetli hayat şartları tatbik etmek isteyen cereyanlar da (sol) cereyanlardır."*⁴⁴

Anadolu'da Yeni Gün gazetesinde bu yazıların yayınlanmasından önce *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde 5, 6 ve 7 Mart tarihlerinde Hüseyin Ragıp'ın "Sağdan Sola Doğru"⁴⁵ başlığını taşıyan yazı dizisi yayımlanmıştır. Dikkat çeken unsur, her iki gazetede görüşlerin aynı noktada toplanmasıdır ki, bu düşünce dünyanın sağdan sola doğru gittiği ve Türkiye'nin de millî sosyalizm programını uygulaması gerektiği düşüncesidir. Sol akımın gazetedeği algısına bir bakıştan sonra millî komünizm düşüncesine dair önerilere geçilmektedir:

"Hayatın fena gidişlerini değiştirmek daha canlı, feyizli, taze bir hayat tesis etmek iddiası her zaman ileri sürülmüştür. Fakat bunu muayyen prensiplere istinad ederek muayyen metotlar dahilinde hareketle dava

⁴³ A.g.e.

⁴⁴ A.g.e.

⁴⁵ Yazılar için bkz. Muammer Aksoy, *Atatürk ve Sosyal Demokrasi* (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1997), 7-28.

Mukaddes CANPOLAT

ve müdafaa edenler ancak bugünün sol cereyanlarıdır. Bu sol cereyanın bir asra yakın zamandan beri aldığı umumi bir isim vardır. O da (Sosyalizm)dir.”⁴⁶

Bu yazıların yayımlandığı tarihe bakıldığında, bir yandan TBMM heyetlerinin Londra Konferansı’nda diğer yanda Moskova’da diplomatik ilişkiler tesis etmek için çabaladıkları ve aynı zamanda Kâzım Karabekir Paşa’nın TBMM’nin verdiği yetkiyle başlattığı Doğu Harekâtı’nın Ahıska, Batum ve Ahırkelek’i ele geçirmek biçiminde neticelerini verdiği⁴⁷ -ki bu bölgeler Bolşevik liderlerin Türkiye’nin girmesini istemediği bölgelerdir-tarihlere denk geldiği görülecektir. Bu yazılarla diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi maksadıyla Mustafa Kemal Paşa’ya yakın gazeteler olan *Hakimiyet-i Milliye* ve *Anadolu’da Yeni Gün* aracılığıyla hem iç kamuoyuna hem de dış kamuoyuna -özellikle Bolşevik Rusya ve İngiltere’ye- mesaj verilmek istendiği açıktır. Bu mesaj, yukarıda ifade edildiği üzere emperyalist-kapitalist Garp düşüncesine karşılık cihan inkılabının üzerinde şekillendiği “sosyalizm”le verilmiştir. Burada üzerinde önemle durulması gereken mesele, hem Anadolu’da Yeni Gün hem de *Hakimiyet-i Milliye* gazetelerinde bahsedilen sosyalizmin Rus Bolşevizminden farklı olacağına açıkça ifade edilmesidir. Rusya’da Bolşevizmin ortaya çıkması gibi Türkiye’de de Türk tipi bir sosyalizmin veya sıklıkla ifade edildiği gibi “Millî Komünizm”in tesis edileceği üzerinde durulmuştur.⁴⁸ *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde bahsi geçen yazılara ilişkin Hüseyin Ragıp’a dönemin

⁴⁶ M.V., a.g.e.

⁴⁷ Tarihler için bkz. Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros’tan Mudanya’ya Kadar* (Ankara: TTK, 1989), 141-144.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hadiye Yılmaz, “Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde Bolşevizm Algısı ve İslam Dünyasına Bakış (1920-1921),” *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 7/4, (2013): 23-41.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

İktisat Vekili Celal (Bayar) Bey'in "devlet sosyalizmi"nin faydalarından bahsetmesi⁴⁹ hükümetin de yönelimini ortaya koymaktadır.

Millî komünizm fikrinin neden hasıl olduğu ve hangi gerekçelerle savunulduğu bahsi incelendiğinde *Anadolu'da Yeni Gün*'deki yazılarda pragmatik bir bakışın hâkim olduğu gözlemlenmektedir. Ortak düşmana karşı ortak mücadele, siyasi ittifak, rejimin bir sınıfa değil halka dayanması, ekonomide Türkiye'de aristokrasinin olmaması vb. hususlar Türkiye'nin bağımsızlığına halel getirmeyecek bir ittifakın oluşabilmesine zemin hazırlamıştır. Bolşevikler tarafından desteklenen Mustafa Suphi'nin⁵⁰ *Yeni Dünya* isimli gazetesine yöneltilen eleştirilere bakıldığında millî bir duruş sergilemenin *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesi için hayati bir husus olduğu görülebilir:

*"Rus Bolşevikleri daha vazih bir ifade ile aynı hale hücum edebiliyor, ve onunla hâlâ cidalde bulunuyorlar. Binaenaleyh her birimizin mebde-i hareketimiz ne olursa olsun cümlemiz müşterek bir hasma karşı cidal ediyoruz, demek ki bir kere cümlemiz aynı yolun yolcularıyız. (...) Fakat bunu yaparken kör veya hatta şaşkınlıkla bir taklitten ictinab etmeyi her şeyden evvel idrakimizin ve insanlığımızın bir lazimesi biliriz. Taklit ile inkılap olmayacağını takdir etmeyenlerin inkılaptan bahsetmeye salahiyetleri olamaz. (...) İnkılap, idrak ve imana müstenid bir harekettir ki tatbikat itibariyle her memleketin kendi mahsusat ve icabatına ittibak ederek tekvin eder ve büyür. Hülasa biz de sosyalizm vadisinde inkılapçıyız, hatta aynı bir prensiplerin taraftar ve mültezimiyiz [bir şeyi veya kimseyi lüzumlu sayıp taraflık gösteren]. Fakat mukallid binaenaleyh Bolşevik değiliz."*⁵¹

⁴⁹ Muammer Aksoy, *Atatürk ve Sosyal Demokrasi* (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1997), 24.

⁵⁰ Bkz. Mustafa Yılmaz, "Mustafa Suphi Olayı," *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Dergisi* 2/1, (1987): 300-312.

⁵¹ Yunus Nadi, "Üçüncü Enternasyonal Beyannamesi ve Biz" *Anadolu'da Yeni Gün* (22 Eylül 1920): 1.

Mukaddes CANPOLAT

Sosyalist bir inkılabın programının çizildiği Muhiddin Bey'in yazısında da aynı duygu görülmektedir: “Şarktan gelen fikir, bizden ictimai inkılabı uymamızı isteyecek, bizim ise vazifemiz şimdiye kadar bütün teceddüd tarihimizde olduğu gibi bu inkılabı uymak değil, o inkılabı bizim millî varlığımıza heyet-i umumiye ve mecmuasına ait menâfi'ye uydurmak olmalıdır.⁵²” Burada millî menfaatler olgusu, Rusya ve Türkiye arasında toplum hayatındaki farklılıkla temellendirilen düşüncenin üzerine kurulmuştur. Bolşevik İhtilali'nin gerçekleştirdiği devrimler yani sosyalizmin Rusya pratiğinin farklı toplumsal tecrübenin bir ürünü olması nedeniyle Türkiye'de karşılık bulamayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Rus ve Türk coğrafyasına dair belirli ortak ve ayrışma noktalarını Muhiddin Bey ortaya koymuştur. Sermayenin başıboşluğunun önlenmesi, çalışmanın önemi, millî servet üzerinde hiç kimsenin tasarruf ve imtiyaz hakkının olmaması ortak noktalar olarak değerlendirilmiştir ki, tüm bunlar onlar istediği için değil bizim ihtiyacımız olması nedeniyle kabul edilmesi gereken esaslar olarak ortaya konulmuştur. Ayrışma noktalarının başında Bolşevizmin aksine Türkiye'de idarenin bir sınıfa değil (proleter diktatörlük) doğrudan doğruya halka verilmesi ilkesinin benimsenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bir diğer ayrışma noktası “Devletçilik” anlayışıdır. Mahmud Esad'ın “Kızıl Elma” başlığıyla *Anadolu'da Yeni Gün*'de yazdığı yazı bu farklılıkları açıkça ortaya koymaktadır:

“Nazarımda Türk komünizmi Türkiye'nin saadetine, bunun takviyesine hadim bir alandır. Millî iştirak yarının Türk birliğine giden bir caddedir, bir seyirdir, Kızıl Elma Yoludur. Düşünceme göre (Mazzini)⁵³ en doğru cemiyeti teşkil etti, (Marks) bunun faaliyet-i hayatını tanzim etti. Türk iştiraki Türk mefkûresine köprü olmalıdır. Bunu Ruslar da böyle anladı. Böyle çalışıyorlar. Hatta biraz daha

⁵² Muhiddin, “Nasıl Bir Program,” *Anadolu'da Yeni Gün* (31 Ağustos 1920): 1.

⁵³ Giuseppe Mazzini, (1805-1872), İtalyan milliyetçisi, filozof, cumhuriyetçi, bağımsız bir ulus düşünceleriyle pek çok siyasetçi ve düşünürü etkilemiştir.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

ileri gidiyorlar!?! İştirak bugünün bir ihtiyacıdır. Bu ihtiyacın cemiyetin hayatı şartlarına göre yarın tahvile uğramayacağını kimse temin edemez. Bu bir programdır. Tadile uğrayabilir, milliyet ise layettagayyerdır [değişmez, bozulmaz]. Değiştiği gün ölüm günüdür. (...) Komünizm bir gaye değil, Türklük için bir vasıttadır.”⁵⁴

Komünizmin Türklük açısından bir vasıta olarak görülmesi özellikle uluslararası siyaset açısından değerlendirilmektedir. Bu yazı özelinde bakıldığında Bolşevik idaresi altında olan Türklerle bir bağlantı kurabilme vasıtası olarak değerlendirilmişse de incelenen yazıların neredeyse tamamı Bolşevikler ile emperyalistlere karşı dış siyasette bir ittifak kurma önerisini içermektedir. Bu birlikteliğin çeşitli faydalarıyla birlikte kader ortaklığı düşüncesinin de işlendiği gözlemlenebilir: “Dünyanın önüne katıldığı büyük inkılabı olanca kuvvetiyle ihata etmek için bugün Türk Rus milletlerinin aynı gaye yolcuları olarak birleşmiş buldukları kafidir. (...) Alelittak emperyalistliğe ve kapitalistliğe (...) karşı ve bunları sernigün [tepetaklak] edinceye kadar cidal. Bu bayrak altında birleşen milletlerin cidali dünyanın ve beşeriyetin en mukaddes bir ihtilalidir.”⁵⁵

Bu ilişkinin pragmatik ifadesi; imza yerine üç yıldız (***) kullanılmış ve yazı üslubu, stratejik hedef ve bazı uzmanların görüşleri doğrultusunda yazarının Mustafa Kemal Paşa⁵⁶ olduğunu düşündüren “İki Menşevizm” yazısında en açık bir şekilde görülebilir. Yazar, tıpkı Bolşevikler gibi Marksist olan fakat evrimci bir komünizmi savunan Menşevikleri Batı'nın müttefiki olarak konumlandırmış, ardından Şark Menşeviki olan Türkiye'nin bu konuda Bolşeviklerle aynı safta olduğunu savunmuştur:

⁵⁴ Mahmud Esad, “Kızıl Elma: Türk Gençliğine Armağan,” *Anadolu'da Yeni Gün* (20 Teşrin-evvel 1920): 1.

⁵⁵ Yunus Nadi, “İlk Bolşevik Heyeti Ankara'da,” *Anadolu'da Yeni Gün* (6 Teşrin-i Evvel 1920): 1.

⁵⁶ İlgili iddia için bkz. Yılmaz, “Hakimiyet-i Milliye Gazetesine Göre Bolşevizm Algısı ve İslam Dünyasına Bakış (1920-1921),” 25.

Mukaddes CANPOLAT

“Menşevizm bugünün müessesat-ı ictimaiyesini tedrici surette değiştirmek olunca garp Menşevikleri şöyle düşünüyorlar: Bolşeviklerle ittihat edilemez; çünkü onlar bizim yıkmak istemediğimiz şeyleri yıkmak istiyorlar. Halbuki kapitalistlerle uzlaşmak kabildir, çünkü onlar kendilerini kurtarmak için bizim marifetimize muhtaç bulunuyorlar. (...) Şark Menşevizmi sözünü belki de ilk defa olarak biz ortaya atıyoruz, ancak biraz dikkatlice bakılacak olursa hayatta ve ihtiyaçta böyle bir şeyin yaşamakta bulunduğu gayet sarih ve muhakkak surette görülür. Şark Menşevizmi şudur; şark garbın düşmanıdır çünkü garp şarkı soymak, mahvetmek istiyor. Binaenaleyh şark fikri garp fikrine muhaliftir, şark menafii garp menafiine muhalif olduğu için.”⁵⁷

Dikkat çekilmesi gereken bir husus, bu zamanlarda TBMM Hükümeti'nin Londra Konferansı'nda ve Moskova Konferansı'nda diplomatik faaliyetler yürüttüğü gibi Bolşeviklerin de İngiltere ile ticaret antlaşması için görüşmeler yapıyor olmasıdır. Mustafa Kemal Paşa'nın İtilaf Devletleri içerisinde yarattığı ayrılığı bu kez İngiltere'nin, Türkiye ve Bolşevik Rusya arasında yaratma stratejisi izlediği söylenebilir:

“Asya İmparatorluğunu şöyle böyle kurtarabilmek hesabına Bolşevik Rusya ile anlaşabilmek İngiltere'ye göre en şiddetli ihtiyaçlardan biri olmuştur vaktiyle Bolşevikler aleyhinde ateş püsküren ve onları mahv ve madum edebilmek için ellerinden gelen bütün kuvvetleri sarf eden (Loyd George)lar üç dört aydan beri Bolşevik mürahasları ile tatlı tatlı konuşuyorlar, hem de çok ihtiramkâr bir lisan ile! İngiltere'nin Bolşeviklerden istediği şey Bolşevikliğin Rusya dahilinde kalması ve Bolşevik hesabına Türkiye'de, İran'da, Afganistan'da ve Hindistan'da propaganda ve teşkilat yapmaktan vazgeçmesidir.”⁵⁸

⁵⁷ “İki Menşevizm,” *Anadolu'da Yeni Gün* (7 Mart 1921): 1.

⁵⁸ Yunus Nadi, “Dünya İhtilali,” *Anadolu'da Yeni Gün* (3 Teşrin-i Evvel 1920): 1.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

Stalin'in 22 Şubat 1921'de Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'e İngiltere ile ticaret antlaşması imzalayacakları için ittifak akdedemeyeceğini⁵⁹ söylemesi Yunus Nadi'nin bu ifadelerini kanıtlar niteliktedir.

“Madem ki şark ve garp menfaatleri ayrı ayrı şeylerdir şu halde şarklılar şarklılarla ittihat edilmelidirler, garplıların garplılarla ittihat etmeleri lazım geldiği gibi. Sonra, bir de şu suretle düşünelim; garpte, evvela Bolşevik olmayan kapitalistler var, sonra da Bolşevik olmayan sosyalistler bulunuyor. Şarkta da kapitalistlerin düşmanı Bolşeviklerle Bolşevik olmayan kapitalizm düşmanları vardır. Şu halde garbın, nasıl gıdalarını garp sisteminden alan Menşevikleri varsa, şarkda hayatlarını ancak Bolşevizm ile birlikte müdafaa edebilecek olan Şark Menşevikleri mevcuttur.”⁶⁰

Burada Türkiye'deki sosyalistliğin “Menşevik” bir yoruma dayandırılması Bolşeviklerden bağımsız bir siyaset izlenebilmesi kaygısı nedeniyledir. Aynı şekilde düşmanın ortaklığı üzerinde durularak da Bolşeviklerle birlikteliğe zemin oluşturulmuştur. Böylece Bolşeviklerden diplomatik, askerî yardımlar alınabilmesi fakat siyasî anlamda Bolşevizmin Türkiye'ye yayılmasına karşı bir politika izlendiği görülmektedir:

“Bir mülâhazat ile neticeye varmak istiyoruz. Komünistlerle kapitalistler, bugünkü dünyanın başlı başına iki kuvveti teşkil eder iki büyük zerresidirler bu iki büyük zerre arasına ise iki nevi fikir ve iki nevi varlık kümeleri bulunuyorlar: bunlardan bir kısmı Garp Menşevikleri, yani kapitalizmden addolunan ve komünist olmayanlar ve binaenaleyh Bolşevizm ile değil, kapitalizm ile ittihadı girenler; diğeri ise kapitalizmin zulmüne uğradıkları için onun düşmanı olanlar, fakat garp teşkil-i ictimaiyesini caiz bulmadıkları için de komünizme gitmeleri uzun bir istihaleye ihtiyaç gösterenler. Fakat menfaatleri

⁵⁹ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar* (Ankara: TTK, 1989), s. 141. Ayrıca Stalin'in Türkiye'ye bu antlaşma dolayısıyla yardım yapılamayacağı hakkındaki sözleri için bkz. Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri 1917-1923* (İstanbul: Boyut Yayın Grubu, 2000), 407-408.

⁶⁰ “İki Menşevizm,” *Anadolu'da Yeni Gün* (7 Mart 1921): 1.

Mukaddes CANPOLAT

Bolşeviklerle kaynaşmakta bulunanlar, yani şark tekamülcüleri, Şark Menşevikleridir. İşte, iki Menşevizm fikri, bizim için dahilde bir siyaset-i ictimaiye ve hariçte bir siyaset-i beynelmilel yapmak için göz önünde durması lazım gelen bir mülahaza!... ”⁶¹

Bu düşünce Milli Mücadele Dönemi Türk-Sovyet ilişkilerinin özü olarak kabul edilebilir. Yani, Bolşeviklerin Türkiye’de herhangi bir propaganda faaliyetine müsaade edilmeyecek, dışarıda emperyalist-kapitalist dünyaya karşı bir blok oluşturulacak. Bunu sağlama yolunda iki ülkenin attığı adımlara bakıldığında; TBMM’nin Londra Konferansı’daki temsilcisi Bekir Sami Bey’in yaptığı antlaşmaları kabul etmemesi ve Bolşeviklerin İstanbul’un işgalinin yıldönümünde, 16 Mart 1921’de, Misak-ı Milli’yi kabul ve Sevr’i reddeden Türk-Rus Muhadenet ve Dostluk Antlaşması’nı imzalayarak Anadolu’ya maddî ve askerî yardımlar yapmasının anlamı açıklık kazanmaktadır ki, bu dostluk II. Dünya Savaşı’na kadar sürecektir.

Sonuç

Türk ulusunun “ateşten gömlek” giydiği Milli Mücadele dönemi en yoğun milli ve kurtuluş duygularının yaşandığı bir döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde Şark Meselesi kapsamında Türk milleti “parçalanma ve esaret” ile “mücadele ve şerefli bir ölüm” arasında bir tercih yapmıştır. Fahrettin Altay’ın eserine verdiği isimle bu dönem “On Yıl Savaş ve Sonrası”dır. Balkan Bozgunu, Çanakkale ve Kut Zaferi, Mondros Ateşkesi, Kongreler, Kuvayı Milliye, Sevr Antlaşması, İnönü Muharebeleri, Sakarya, Büyük Taarruz ve ardından Lozan Barış Antlaşması. 1912-1922 yılları, Türk milletinin ağır imtihanlardan zaferle geçişinin tanıklığını yapmıştır. *Anadolu’da Yeni Gün* gazetesinin yayın çizgisini, bir anlamda bütün bu olayların muhasebe sonuçları şekillendirmiştir. Yeni bir cihanın doğumu arefesinde Türkiye’nin önünde ya düşmanı olan emperyalist-

⁶¹ A.g.e.

kapitalist Batı'nın ya da ona karşı mücadele eden Şark'ın inkılap fikrine katılma seçeneği vardır. Gazete tercihini inkılap fikrine katılmak yönünde yapmıştır. Bu inkılap fikri yeni idare, Şark Meselesi'ni Şark'ın Meselesi yapma, yeni idareye uygun millî sosyalist prensipleri kabul etme ve Şark Meselesi'nin çözümünde kader ortaklığı içerisinde olunan Bolşevikler ile uluslararası alanda ittifak içinde olma konularını içermektedir.

Çarlık Rusya'sının Osmanlı İmparatorluğu'nu I. Dünya Savaşı'na girmeye zorlaması ve yüzyıllardır takip ettiği Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama siyaseti, toplumsal ve siyasi hafızada olumsuz bir algıya sebep olmuşsa da Bolşevik Rusya'nın Millî Mücadele'de Türkiye'ye yapmış olduğu yardımlar Türk-Rus İlişkilerini zirve noktasına taşımış ve emperyalist-kapitalist dünyaya karşı kader ortaklığını pekiştirmiştir. Fakat bu kader ortaklığının hiçbir zaman siyasî, askerî veya ekonomik bir baskı aracına dönüştürülmesine müsaade edilmemiştir. Bütün bu meselelerden çıkarılacak temel sonuç, “en zor zamanda dahi özgüce dayanarak iş görme prensibinin üstünlüğüdür” denilebilir. Nitekim I. Dünya Savaşı'nda Almanlar ile yapılan askerî ittifaka karşı Mustafa Kemal'in 1917 yılında yazdığı muhtıra okunduğunda niçin bu noktaya önem verildiği anlaşılabilir ve “Ya İstiklal Ya Ölüm” sözünün yalnız işgale karşı direnişin ifadesi olmadığı anlaşılacaktır.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
377-409

KAYNAKÇA

- Akçura, Yusuf. *Şark Meselesine Dair*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018.
- Aksoy, Muammer. *Atatürk ve Sosyal Demokrasi*. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1997.
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- Cumhuriyet Halk Partisi, “CHP Tarihi,” (5 Haziran 2015). Erişim 10 Nisan 2020, <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi>

Mukaddes CANPOLAT

Çıkin, Ceren. “Yeni Gün Gazetesi (1918-1923)” Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2007.

“İki Menşevizm,” *Anadolu’da Yeni Gün*, (7 Mart 1921): 1.

“İngiltere’nin Şark Siyaseti,” *Anadolu’da Yeni Gün* (7 Şubat 1921): 1.

Jaeschke, Gotthard. *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros’tan Mudanya’ya Kadar* Ankara: TTK, 1989.

Kolektif. *Atatürk’ün Bütün Eserleri*. 6.cilt. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.

Kurat, Akdes Nimet. *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşı’na Kadar*. Ankara: TTK, 2011.

M.V. “Sol ve Sağ Nedir,” *Anadolu’da Yeni Gün* (8 Mart 1921): 1.

Mahmud Esad. “Kızıl Elma: Türk Gençliğine Armağan,” *Anadolu’da Yeni Gün* (20 Teşrin-i Evvel 1920): 1.

Muhiddin. “Meslekî Temsil” *Anadolu’da Yeni Gün* (14 Teşrin-i Evvel 1920): 1.

Muhiddin. “Nasıl Bir Program?” *Anadolu’da Yeni Gün* (31 Ağustos 1920): 1.

Yılmaz Odabaşı, Hadiye. “Hakimiyet-i Milliye Gazetesine Göre Bolşevizm Algısı ve İslam Dünyasına Bir Bakış (1920-1921).” *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 7, (2015): 23-41.

Öztürk, Özhan. “Mustafa Suphi’nin Katli ve Yahya Kahya Olayı,” <http://ozhanozturk.com/2017/11/19/mustafa-suphinin-katli-yahya-kahya-olayi/>

Şimşir, Bilal N.. İngiliz Belgeleri ile Sakarya’dan İzmir’e “1921-1922”. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989.

Turgut, Hulusi. *Kılıç Ali’nin Anıları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

Milli Mücadele Yıllarında *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi

Ulubelen, Erol. İngiliz Belgelerinde Türkiye. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1967.

Yerasimos, Stefanos. *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri 1917-1923*, İstanbul: Boyut Yayın Grubu, 2000.

Yılmaz, Mustafa. "Mustafa Suphi Olayı," *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Dergisi* 2/1, (1987): 300-312.

Yunus Nadi. "Dünya İhtilali," *Anadolu'da Yeni Gün* (3 Teşrin-i Evvel 1920): 1

Yunus Nadi. "İdarede Halka Rücu Etme İhtiyacındayız," *Anadolu'da Yeni Gün* (24 Ağustos 1920): 1.

Yunus Nadi. "İlk Bolşevik Heyeti Ankara'da," *Anadolu'da Yeni Gün* (6 Teşrin-i Evvel 1920): 1.

Yunus Nadi. "İngiliz-Rus Harbi," *Anadolu'da Yeni Gün* (24 Ağustos 1920): 1.

Yunus Nadi. "Şark Meselesi Ne Âlemde?," *Anadolu'da Yeni Gün* (26 Kanun-u Evvel 1920): 1.

Yunus Nadi. "Şark Meselesi, Şark Meselesidir," *Anadolu'da Yeni Gün* (27 Kanun-u Evvel 1920): 1.

Yunus Nadi. "Şark Meselesi," *Anadolu'da Yeni Gün* (3 Haziran 1921): 1.

Yunus Nadi. "Üçüncü Enternasyonal Beyannamesi ve Biz," *Anadolu'da Yeni Gün* (22 Eylül 1920): 1.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
377-409